

jek postoje nove spoznaje, a koje je teološka etika prisiljena uvijek iznova pratiti i etički vrednovati. Kad bi bio obrnut slučaj, tj. kad bi se prihvatilo da neko teološko djelo vrijedi za sva vremena, tada ne-bismo imali ni novih djela ove vrste.

S temama iz osnovnoga sadržaja katoličkoga moralnog nauka, ovaj priručnik je zaista osvježenje za našu teološku literaturu već samim tim što se pojavio, ali i zbog činjenice da autor u njemu uvažava mišljenja brojnih suvremenih teologa, a da pritom ne gubi iz vida ni dijelove klasične strukture moralne teologije. Uz uvodne teme (kršćanski moral u krizi, kratki pregled povijesti moralne teologije, narav moralne teologije), priručnik ima dva osnovna dijela: *Poziv na nasljedovanje Krista i Čovjek se odaziva*. Autor ovakvim pristupom odmah obznanjuje da u načelu odustaje od tzv. "normativnog morala", koji donedavno nije dovoljno uvažavao osobnost i postupnost u dozrijevanju na putu moralnih izbora. Ljudska moralnost pretpostavlja osobnu slobodu i odgovornu uključenost u odabiru vrednota i ovo djelo ide upravo tim smjerom.

Kao što već i sam naslov upućuje, u priručniku su sadržana temeljna pitanja morala: moralna norma i moralni zakon, savjest, struktura (ne)odgovornih ljudskih čina, moralne vrline i stanja, te napokon pitanja moralnih prekršaja ili grijeha.

Slijedeći tragove Drugoga vatikanskog sabora, napose saborski dokument *Optatum totius*, autor obilno navodi biblijske tekstove, te uvažava antropološka, psihološka i druga novija saznanja u osvjetljavanju moralnih odluka. Ipak, ono što je možda osnovna karakteristika priručnika jest njegovo utemeljenje na moralnoj filozofiji, napose na sintezi neotomizma. S neotomizmom u moralu kod nas kreće tek Kuničić, te je vrijedno naglasiti kako je au-

tor "kod kuće" upravo na tom području. Istina, svu "težinu" priručnika, studenti teologije naći će baš u ovim pitanjima, no on im je i namijenjen kao pomoć ili prve informacije o nekim "bitnim temama teološke etike", kako stoji i u samom predgovoru.

Izbirljiviji čitatelji ovoga djela, koji bi htjeli imati više informacija o određenim pitanjima, ostat će u tome prikraćeni zbog izostavljenih neposrednih referencija u tekstu, ali će zato na kraju pronaći obilno navedenu literaturu koja je u nastanku djela korištena. U svakom slučaju, priručnik je ne samo vrijedno osvježenje u etičkim temama, nego i svojevrsna novost koja raduje, te stoga zaslužuje i više od obična pažljiva čitanja.

Tomislav Jozić

Svećenička vjernost do mučeničke smrti

Anto ORLOVAC, *Vjeran do smrti. Život i mučeništvo banjolučkoga svećenika Ante Dujlovića*, Biskupski ordinarijat Banja Luka, 2004.

Vjeran svojem interesu za stradanja Crkve i svećenika u banjolučkom kraju, Anto Orlovac obogaćuje povijest mjesne Crkve još jednom knjigom, ovog puta svjedočanstvom smrti nedužnoga mladoga svećenika te poviješću rasta i smrti župe Gumjera.

Knjiga *Vjeran do smrti. Život i mučeništvo banjolučkoga svećenika Ante Dujlovića*, zapravo je isprepletana povijest župe Gumjera i njezina župnika Ante Dujlovića. Arhitektura knjige sklop je dviju pripovjednih linija. U jednoj se prati život

Ante Dujlovića od rođenja 1914. god. u Ivanjskoj kod Banje Luke, u brojnoj, siromašnoj obitelji, preko njegova školovanja i svećeničkoga puta do tragične smrti u 29. godini života, točnije u noći između 10. i 11. srpnja 1943. Druga linija, koncipirana kao interpolacija u tom životopisu, ocrta povijest župe Gumjera, naseljene Poljacima, a koja je njihovim odlaskom 1946. god. prestala postojati.

Samo na trenutak može izgledati da su to dvije posebne povijesti, no produbljeno čitanje otkriva sudbinsku povezanost župe i Ante Dujlovića. Župa je nastala nakon niza peripetija, a ni nakon utemeljenja nije bila bolje sreće. Iako je bila izgrađena i crkva i župni stan, redale su se neprilike, prvenstveno vezane za sukob svećenika i naroda, česte smjene župnika, odsutnost stalnoga župnika i sl. Kao posljedica takvog stanja javlja se vjerska ravnodušnost, uzmak pobožnosti i zamiranje duhovnoga života. Sve će se to promijeniti kad za župnika bude imenovan mladi svećenik Anto Dujlović, kojemu će to biti prva i jedina župa. Njegovim dolaskom oživljava vjerski zanos, raste pobožnost i povjerenje prema župniku, pogotovo od mladeži. Ali sreća neće dugo trajati: dolazi rat, svećenik djeluje u otežanim okolnostima, pastori-zira i susjedne župe, jer su svi susjedni župnici bili napustili svoje župe, sam je izložen svakovrsnim pogibeljima, te konačno tragično završava. Župa se od toga udara nije oporavila, dapače, političke su prilike pridonijele njezinu nestanku. Tako bismo najkraće mogli prepričati sadržaj knjige, izvijestiti o onom što između korica piše.

Povijest župe Gumjera pisana je klasičnim načinom, na temelju podataka iz arhiva i materijalnih dokaza uopće. Prostor faktografskoga proširen je podacima o ljudskim potezima koji su toj župi donijeli atribut nesredenosti, neuređenosti, pa čak i

nedoličnosti. To se vidi iz mnogih izvještaja susjednih župnika koji su je međuvremeno pastorizirali. Susjedni župnik Ivan Marić piše ordinarijatu: "Ta je župa sada sva razorena: dotično za crkvu i ne mari, a moralno je doista duboko pala, ako već - barem mladež - nije propala!" (str. 41). U takvim će okolnostima djelovati taj mladi svećenik Anto Dujlović.

Autor knjige ne prešućuje ni pogreške crkvenih ljudi ni vjerničkoga puka, ali o svemu govori decentno, bez osude, s razumijevanjem za ljudsku nesavršenost. Samo se da naslutiti da je dolazak vlč. Ante bio posljednja nada i da možda ni biskup prilikom imenovanja nije mnogo vjerovao u napredak Gumjere. Međutim, kako su putovi Božji nespoznatljivi ljudskom umu, napredak je stigao skupa s vlč. Antom. I sad zapravo treba reći u čemu je veličina toga skromnoga vinogradara u vinogradu Božjem, čime je on zaslužio knjigu kao spomen. Profil vlč. Ante Dujlovića nacrtao je autor knjige gotovo filmskom tehnikom. Antin lik komponiran je od ulomaka njegova života, najprije djetinjstva i dječastva, a onda svećeničke formacije u travničkom sjemeništu i sarajevskoj bogosloviji. Zanimljivo je da Orlovac ne veliča ni osobnost ni sposobnosti Dujlovićeve, već ih realno i objektivno opisuje. Ne može se sjemeništaru i bogoslovu zaniijekati iznimna pobožnost, poslušnost i marljivost, ali se mora i priznati da je učio s mukom, da se nije odlikovao izrazitom nadarenošću, već je nastavne obveze svladavao čeličnom voljom i upornošću. No, ono što ga osvjetljava drugim svjetlom jesu njegova strpljivost, suzdržanost i pobjeda nad vlastitom naravi, očitovane u kontaktu sa sućenicima, koji ga često provociraju i ismijavaju. Kako će mu silno te osobine pomoći kad se nade na svom prvom svećeničkom zadatku! O svemu tome ne govori autor knjige

sam. O tome nam svjedoče razni zapisnici i zapisi poglavara, sjećanja kolega.

Njegova zauzetost za pastoralni rad u župi, njegova odanost župljanima, napor da u župi ostane i onda kad je svima jasno da bi bilo mudro pobjeći što dalje, očitavaju se u njegovim pismima biskupu, braći svećenicima, prijateljima. U tim pismima vidimo vlč. Antu kao skromna i poslušna svećenika, koji se ne stidi priznati svoje slabosti, poput one da nema knjiga ni vremena za učenje pa moli odgodu polaganja ispita pred biskupom, ili da nema sredstava za život i da mu je dosadilo biti župnik izbjeglica svakom na teret. Ni traga lažnom ponosu, ni zrnca umišljanja ni lažne samouvjerenosti. Pismo kolegi Perneku ganutljiva je ispovijed mladića u tjeskobi i nevolji, ali predana u ruke Božje. Anto je slutio svoju smrt i svjesno joj je išao u susret. To se najbolje vidi iz Antina pisma: "Dakle, ostajem na župi. Sigurno ćete se začuditi, ali šta ću. Sada sam najsigurniji za smrt. Ali uza sve to, ništa se skoro ne plašim, veseo sam i raspoložen. Blizu sam mučeništva. Moji ljudi su svaki dan i noć stalno kod mene. Rado ginem s njima. Molim Vas, molite se za mene, a to molim i drugu braću svećenike, da se mole, da ustrajem. Bog zna hoćemo li se ikada više vidjeti. Ako ne na zemlji, a u nebu sigurno" (str. 70-71).

I o njegovim posljednjim danima i tragičnom svršetku autor govori preko svjedočenja sudionika događaja, a o eventualnom povodu ubojstva govori župni oglas što ga je vlč. Anto sastavio, ali ga nije stigao pročitati, jer ga je smrt spriječila: "Molim još jednom da dobro zapamtite, da nema i ne smije biti noćnih igranki, pa makar me koštalo glave. Ne dam i ne mogu dopustiti, da se mladež kvvari i da se širi nemoral" (str. 79). U ovom se tekstu od svega nekoliko redaka ocrta moralni lik mu-

čenika Ante. Pod cijenu najteže kazne ne može dopustiti da se mladež prepušta nemoralu sudjelovanjem na razuzdanim zabavama u seoskoj gostionici. Budući da je time omeo zadovoljstva neprijateljima, ubijen je, smrt je bila kazna za najobičniji i najneviniji svećenički savjet. Kaznili su ga četnici s 11 uboda nožem i 3 metka, 2 su mu probila glavu, 1 prsa. Čak se jedan četnik javno u selu hvalio kako ga je ubo u slabine i vrtio nož da gore boli. I lakat vlč. Ante bio je potpuno razmrskan.

Sad nam je jasno u čemu je bila Dujlovićeva veličina. On je bio skroman svećenik, dobio je problematičnu župu, pa je s ljudskoga gledišta bio gubitnik. Ali, privukao je mlade k Crkvi, oživio je župu, bio je moralni autoritet svojim župljanima, što je sigurno dokaz da je u Božjim očima bio itekako uspješan. Taj mladić, mnogima smiješan, iskazao je nevidenu hrabrost odabравši život u župi a ne bijeg, odabравši moral a ne dodvoravanje sili, ma kakvim ona oružjem bila opremljena. Platilo je životom, odgovorio je na poziv Onomu koji ga je pozvao u život i na služenje. Ostao je vjeran svom mladomisničkom geslu, onim znakovitim Petrovim riječima: "Gospodine, ti imaš riječi života vječnoga."

Kroz taj život proveo nas je autor knjige uz pomoć posebnih svjedoka: pisanih materijala, živih svjedočenja sudionika, Dujlovićevih suvremenika, župljana, kolega, potvrdivši tako da žrtve banjolučke Crkve nisu bajka, nisu priča, nego povijest koja ima svoje protagoniste i junake, premda često zaboravljene, prešućene i ostavljene.

Dijeli nas 60 godina od smrti Ante Dujlovića, hvala Bogu da bar sada možemo o njemu govoriti, zahvalni smo što su sazrele prilike da otvoreno pokažemo rane, ali i svjesni da ne smijemo upasti u zdvajanje i rezignaciju. Ima takvih muče-

ničkih sudbina još mnogo. One čekaju svoje istraživače i kroničare. Ne bi trebalo čekati predugo, jer svjedoci su već vremenšni ljudi, arhivi su katkad nesigurna mjesta, a nije sigurno da su svi mučeni i ubijeni ostavili isti trag, da su jednako nezaboravni. Antino je mučeništvo, naime, živo u sjećanjima Poljaka koji su odselili iz Gumjere, koji su sa sobom ponijeli ne samo zvono i Gospin kip, nego i spomen na svoga mladoga župnika, njegov biret kao relikviju, i konačno, kao najveći uspjeh njegov: ostali su vjerni Bogu. Župa Ocice u Poljskoj svake godine slavi spomen Dujlovićeva mučeništva. Orlovac piše: "U njoj su dvije Dujlovićeve slike: jedna na ulazu u crkvu, u prostoru ispod tornja, a druga na desnoj strani u samoj crkvi, gledano prema oltaru... Očito je da župljani nisu zaboravili svoje Gumjere" (str. 102).

Kao što je Orlovac pohodio župu Ocice u Poljskoj, pohodio je i nekadašnju župu Gumjera. Želio je vidjeti gdje se nekoć nalazila crkva i mjesto mučeništva župnika Dujlovića, te groblje s njegovim grobom. Evo što piše Orlovac: "Gledamo uokolo: proplanak promjera tridesetak metara, okružen s nekoliko stabala lipa i hrasta koja su

nekoć stajala oko gumjeranske crkve" (str. 96). Čitajući Orlovićev tekst saznajemo: "Tu nam o. Sitnik pokazuje gumjeransko groblje. Opet baš nikakva traga, ni križa, ni spomenika, ni ograde, čak ni bilo kakva kamena, samo lijepa hrastova šuma, a ima i nešto crnogorice i šipražja" (str. 97). Za Crkvu su mučenici najveće blago. Grobovi mučenika bili su gotovo oltari oko kojih su se okupljali i na kojima su kršćani kroza stoljeća crpili snagu i hrabrost u teškim vremenima progona. Sjetimo se samo rimskih katakomba. A što je s Antinim grobom?

Ova knjiga Ante Orlovca putokaz je svim budućim istraživačima povijesti banjolučke Crkve i metodološka pouka kako treba na temelju dokumenata pisati takve knjige. Svaku riječ treba argumentirati, svaku ocjenu obrazložiti, svaki dokument priložiti. Moramo reći da je takav postupak najveća kvaliteta ove knjige. Autorova sposobnost romanskoga oblikovanja životopisa mučenika vlč. Ante Dujlovića dar je s neba koji je dobio s određenim ciljem. Nadajmo se da će ga još koji put iskoristiti.

Marko Lukenda